

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter

Jahr: 1741

Kollektion: Zoologica

Digitalisiert: Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen

Werk Id: PPN369546628

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369546628>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369546628>

LOG Id: LOG_0184

LOG Titel: Caput Quadregesimum Secundum. Adnotatio ad Sanguinem Draconis. - XLII. Hoofdstuk. Aantekening op het Draaken-bloedt.

LOG Typ: chapter

Übergeordnetes Werk

Werk Id: PPN369544501

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369544501>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369544501>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

anno 1693, ex quibus cognovi esse ex arbore, quæ Portugallia Carcapoeli, Curcas, & Cannacorca vocatur, cujus fructus muria & saccharo conditi per totam Indiam deferuntur, ut loco Tamarindi usurpentur, hincque etiam Tamarinjo Ceylon vocantur. Ejus autem gummi adductum nihil minus referebat, quam flavum gummi seu Guttam Cambodjæ, sed forte genuinum non accepi, nam aquæ infusum nec liquecebat nec tincturam exhibebat, dentibusque contritum erat lentum instar Gummi Ammoniaci. De ejus tinctura nil quoque Baleynenses sciunt, quibus hæc arbor Badongb vocatur, cujusque fructus ibi potius quam Tamarindi usurpantur, estque arbor ibi altissima, plurimis gaudens ramis, quæ in areis & prope ædes crescit & colitur.

Apud Christoph. Acostam nulla tincturæ ejus vel gummi fit mentio. Nolo negare, eandem possidere virtutem purgantem ac Gutta Cambodja, sed tum decem forte tales lacteos succos enumerare possum hic in Amboina crescentes, qui vim quoque purgantem habent, an inde ergo Gutta Cambodja vocarentur, quænam hæc esset in re Botanica confusio?

OBSERVATIO.

Gummi hoc Cambogium officin. a Dale in Pharmacol in 4to. pag. 357. vocatur qui varias de hujus gummi generatione recentet opiniones, nec non auctores, qui vario modo denominarunt ac descripserunt arbores, ex quibus colligi putant hoc gummi, quo variis ex locis adfertur, & in Zeylana regione itidem reperitur, ubi ab Hermanno fuit observata in arbore, quæ ipsi Arbore Indica Gummi Guttam fundens, fructu dulci rotundo, Cerasi magnitudine, Carcapuli Acostræ Mus. Zeyl. pag. 26. & Thef. nostri Zeyl. pag. 27. ubi varia hujus arboris collegi Synonyma cum descriptione ac viribus medicatis, &c. vide & Commel. Fl. Malab. p. 6.

CAPUT QUADRAGESIMUM SECUNDUM.

Adnotatio ad Sanguinem Draconis.

IN India mihi tres obvenere res, quæ pro Sanguine Draconis habentur, & omnes speciem sicci sanguinis, in duram compacti massam referunt, quæque ex sententia mea omnino inter sese differunt, ac forte etiam ab illo, qui in Europæorum Pharmacopæis sub illo nomine venalis prostat, suntque subsequentes: Prima Sanguinis Draconis species, sunt frusta in magnas ac parvas placentas formata. Secunda sunt capitula sicci foliis obvoluta. Tertia est mixta substantia forma pilei, sacchari conici, vel obtusorum conorum, atque hæc tres formæ in Orientali hac India compositæ sunt, & notæ Malaico nomine Dierennang seu Diernang, de quibus illa adnotabo, quæ ex relatu fide dignorum testium edoctus fui.

Prima itaque est vulgaris Sanguis Draconis ex binis diversis constans placentis, quarum una species in magnas rotundasque formata est placentas, pollicem vel binos digitos crassas, a semi usque in totum pedem latas, inæquales, externe nigricantes seu obscuræ fuscas, interne ex rubro purpurascens, intermixto nigro colore, & splendentes, in quibus paleæ quædam seu lignorum ramenta apparent; carbonibus hæc massa inposita, gratum spirat odorem, fere instar Benzoin, magis autem ad Styracem accedit, unde a quibusdam Maleynensibus Cominjan Mera, h. e. Benzoin rubra, sed erronee vocatur, vera enim Cominjan Mera videtur species esse Benzoinis, pura & semi-pellucida instar succini rubri, sed magis rubet, carbonibusque inposita odorem spirat Dammaræ Selanica, nec chartas rubro tingit colore.

Alteræ species sunt quadratæ & parvæ placentæ, quinque vel sex digitos longæ, unum crassæ, irregulares & sinuosæ, externe quoque ex nigro fuscæ, interne maxime purpurascens, puræ, nec ullis mix-

tæ

aan ik bemerkte, datze waren van den boom by de Portugeezen Carcapoeli, Curcas, en Cannacorca genaamt, waar van de ingeleide vruchten door geheel Indiën vervoert werden. Om voor Tamarijn te gebruiken, en daarom ook Tamarinjo Ceilon bieten. Maar het stukje mede gebragte Gom werd niets minder bevonden, dan geele Gom, of Gutta Cambodja te zyn, of ik moest het opregte niet bekomen hebben, want het wilde in 't water nog smelten nog verwen, en was onder de tanden taai, gelyk Gummi Ammoniacum. Zo is ook van het verwen by de Baliers niet bekend, alwaar dezen boom Badongbiet, en wiens vruchten aldaar liever dan Tamarijn gebruikt werden, werdende een zeer hoogen en wel getakten boom, in de effen en by de huizen onderhouden.

By Christoph. a Costa is van het verwen nog van het gebruik des Goms ook niets vermeldt. Ik wil niet ontkennen, dat het dezelfde purgerende kragt heeft, als Gutta Cambodja, maar dan kan ik wel 10 melk-zappen bier in Amboina toonen, dewelke mede purgerent zyn, en zoude men die alle Gutta Cambodja noemen, wat zoude dat voor een verwarring in de Kruydkunde geven.

AANMERKING.

Deeze Gom wert de Cambogium der Apotheeken genaamt van S. Dale in zyn Pharmacol in 4to. pag. 357. die verscheidene gevoelens opgeeft over den oorspronk van deeze gom en verscheidene Schryvers aanhaalt, die op verscheidene wyze beschreven en benaamt hebben de boomen, waar uit zy meenen dat deeze Gom vergadert wert, het welk uit verscheidene plaatsen komt, en in Zeylon ook voorkomt, alwaar het van Hermanno ontdekt is in een boom, die hy noemt Oost-Indische boom, die het Gummi Gutta geeft, met ronde zoete vruchten als eekers in de grootte, in zyn Mus. Zeyl. pag. 26. en komt voor in onze Thef. Zeyl. pag. 37. alwaar ik verscheidene benamingen en Schryvers van deze boom aangehaalt heb met deszelfs krachten en eigenschappen. Zie mede de Fl. Malab. van Cass. Commel. op pag. 6.

XLII. HOOFDSTUK.

Aantekening op het Draaken-bloedt.

MYN in Indiën drie dingen voorgekomen, die men voor Sanguis Draconis, of Draaken-bloedt houd, alle drie in de gedaante van gedroogt bloet, en tot een harde massa gepakt, ook na myn giffing alle verschildende onder malkanderen, en misschien ook van 't geene men in de Europische Apotheken met die naam verkoopt, en zyn deze: Het eerste zyn stukken, in grootte en kleine koeken. Het tweede zyn kleine bolletjes, in drooge bladeren gewonden. Het derde is een gemengde substantie, in satzoen van boed-zuiker of stompe kegels, alle drie in Oost-Indiën gemaakt en bekend, met de Maleysche naam Dierennang of Diernang, waar van ik zo veel zal aantekenen, als ik uit 't verbaal van geloofwaardige getuigen geleert heb.

1. Het eerste dan is 't gemeene Sanguis Draconis, bestaande in tweederlei koeken, te weten het eene in groote ronde koeken, een duim of twee vingers dik, van een half tot een geheel voet breed, doch niet effen, van buiten swart, of donker-bruin, van binnen rood-purper, met swart gemengt, en blinkende, daar onder men eenige stoppelen of spaanderen van hout ziet, op kolen welriekende, eenigzints als Benjoin, doch meest als Styrax, daarom het ook van sommige Maleysers Cominjan Mera, dat is, roode Benjoin, hoewel abusieflyk genaamt werd, want het regte Cominjan Mera schynt te zyn, uit 't geslacht van Benjoin, zuiver en halfdoorfchynent, als donkere Bernsteen, doch ronder, op kolen riekt het als Dammar Selan, en verft geenzints het papier.

Het andere zyn kleine en vierkante koeken, vyf en zes vingers lank, een dito dik, scheef, en bochtig, buiten mede swart-bruin, binnen boog-purper, zuiver, en zonder vermenging van eenige stoppelen, op kolen mede wel-

wel-

tæ paleis, carbonibus inposita gratum quoque fundunt odorem, a præcedenti tamen diversum.

Secunda *Sanguinis Draconis* species, quam genuinam & veram puto, parva sunt capitula magnitudine Nucum avellanarum, ficcis obvoluta foliis, tria vel quatuor simul juncta, externe obscure nigra seu nigricantia, interne ex purpureo rubentia, instar carnis fumo indurata ac recenter secata, tenuis substantiæ, carbonibus inposita peculiarem dat odorem ex rubro Sandalo & Caryophyllis mixtum, a præcedentibus saltem omnino diversum, unde & concludo, utrosque illos succos ex diversis provenire & colligi arboribus, de quibus hic illa adnotabo, quæ ab aliis accepi, quorum fides sit penes illos relatores.

Prima itaque species, nescio autem, an sit magna vel parva, ex arbore colligitur, de qua varia etiam referunt. Quidam enim dicunt, arborem esse forma Pandang Boubou seu Kekermoni, ejus autem folia sunt breviora, glabriora, non spinosa, vel acuto dorso prædita, sed glabra & æqualia instar Toxicariæ arboris, nullos profert hæc arbor fructus, ejusque truncus multo crassior est illo Pinangæ arboris, corticem gerens glabrum, qui vulneratus, rubrum succum seu Sanguinem Draconis fundit, qui in foliis colligitur, & in Macassar Djerenne vocatur. Alii dicunt ex magna colligi arbore in Borneo copiose crescente, quam mihi dixerunt folia gerere multo majora illis Mangæ, quæque alta & extensa est arbor, ex cujus vulneribus primo exstillat succus liquidus, dein foccus, qui masti-catus lentus est & tenax instar Mastiches, orisque salivam rubro tingit colore.

Tertia species ex arundine quadam magna, Rottang dicta, provenit, quam genuinam puto, uti mihi illud relatum est a testibus ocularibus, qui illam elaborarunt, in Sumatræ nempe ora Orientali species quædam est magna Rottangæ, qualis in Amboina quoque occurrit, quæ tali destituitur succo, vel præ ignorantia saltem non elicitur ex illa hic succus, infra autem describitur lib. 7. vocaturque *Palmyuncus Calapparius* seu Rottang Calappa; ista itaque Rottang flagella emittit longa, brachium crassa, fructusque gerit paulo majores nostra Rottanga Calappa. In senectute sua mollem contrahit medullam seu cor, quod protrahit cum fructibus contunditur, perque decem dies sibi relinquitur, ac dein coquitur: Ex superiore ejus parte tenuissimæ placentæ, ex inferiore crassissimæ præparantur ac formantur, quales in officinis venales profitant. Ab Atckina autem crescit usque ad Palimbangh.

Altera ejus species *Tsjukiet* dicta, ex minore colligitur arundinis Rottangæ specie, quæ brevibus ac copiosis constat geniculis, minorem digitum crassa, quatuor vel quinque ulnas longa in Banjermassingh crescens, componitur uti præcedentes, ac venditur in parvis capitulis.

Fructus ex Bantama mihi transmissi omnino conveniebant cum illis istius majoris Rottangæ, quæ infra lib. 7. occurrit, excepto quod paulo minores essent.

Nomen. Generali latino vocabulo rubri hi & condensati succi vocantur *Sanguis Draconis*, Belgice *Draakenbloet*. Malaice *Djerenang* & *Djernang*, scribendum vero est *Gerennang*, Macassarice *Djerenne* & *Djerne*.

Primum vero genus cum binis suis diversis speciebus vocatur *Sanguis Draconis in Placentis*. Maleyen-sibus autem idem obtinet nomen. Sinen-sibus peculiariter dicitur *Hoy-Gjeck* seu *Hoyg-jet*, h. e. *Sanguinis gutta*.

Secunda species dicitur *Sanguis Draconis in Guttis*, licet in nostris Pharmacopæis aliquid simile etiam vendatur sub hoc nomine, quod ex Occidentali adfertur India. Ego autem voco Sanguinem Draconis in magnis & parvis globulis, in Macassara enim hujus globuli venduntur magnitudine Limonis Nipis, apud Maleyenses autem uti supra dictum fuit. Sinen-sibus hæc species dicitur peculiari nomine *Tsjug-jek*, h. e. *Sanguis Draconis*, valoris lapidum pretiosorum.

Ufus. Sanguis Draconis in placentis apud hosce incolæ raro interne usurpatur, uti apud nos in Europa contra Hæmoptoen & Dysenteriam. Magnam vero speciem harum regionum incolæ miscent *Dupa* vel aliis suffimigiis uti Benzoin. Tenuiori specie tam in placentis quam in guttis utuntur Sinen-ses ad politum lignum

ævelriekende; doch van 't voorgaande wat verschillende.

2. De tweede zoorte van Sanguis Draconis, dewelke ik voor zuiver en opregt houde, zyn kleine bolletjes, in de grootte van Hazelnooten, tusschen eenige drooge bladeren gebonden, drie en vier aan malkander hangende, buiten donker-rood, of swartachtig; van binnen purper-rood, of als versche gesneden gerookt vleesch, fyn van substantie, op koolen van een byzonderen reuk, te weten van rood Sandel, en nagelen gemengt, immers merkelyk van 't voorgaande verschillende, en daarom oordeel ik, dat beide deze zappen van diverse boomen komen, waar van ik hier zetten zal, het gene my van andere opgegeeven is, latende de verantwoordinge daar van voor de opgevers.

De eerste zoorte, maar ik weet niet de kleine, of grote, komt van een boom, dewelke ook verscheiden opgegeeven word. Zommige zeggen, dat 't een boom zy van de gedaante als de Pandang Boubou of Kekermoni, doch de bladeren zullen korter zyn, gladder, niet doornig, nog met een scherpen rug, maar even, als die van Spat-wortel, zonder vruchten, de stam veel dikker, als een Pinang-boom, met een effen schorsse, die gequettst zynde het roode zapp, of Draaken-bloet uitgeeft, het welk men in bladeren vergadert, en op Macassar Djerenne noemt. Andere dat het van een grooten boom kome, veel op Borneo wasschende, die zy my beschreven hebben met grooter bladeren, als die van Manga, hoog, en wydduitgebreid, uit deszelfs quetzuren druipende eerst als een week zapp, daar na opdrogende, in het kaauwen taai, als Mastix, en het speegzel root verwende.

De andere zoorte komt van een slag groote Rottang, het welk ik voor het waar-schynelykste houde, het geen my ook opgegeeven is van ooggetuigen, die zelfs daar aan gewerkt hebben, namentlyk op Sumatras Oost-kust is een slag groote Rottang, diergelyke wy in Amboina ook hebben, doch diergelyke zapp, of niet heeft, of door onkunde daar niet uitgetrokken werd, zynde hier na beschreven lib. 7. onder de naam van *Palmyuncus Calapparius*, of Rottang Calappa. Deze voornoemde Rottang dan is zeer lank van touw, en een arm dik, dragende vruchten wat grooter, dan onze Rottang Calappa. In de ouderdom gewintze een week bert, dat men uittrekken kan, het welk gestooten werd met de vruchten, en laat het tien dagen staan, dan kookt men het. Uit 't bovenste werden de fynste koeken, uit het onderste de groffte gemaakt, gelyk zy in de winkels te koop zyn. Zy groeit van Atckin af tot Palimbang.

De tweede zoorte *Tsjukiet*, komt van een slag kleine Rottang, vol korte leeden, een pink dik, vier a vyf vaders lank, groeyende op Banjermassing, werd gemaakt, als de voorgaande, en werd verkogt in kleine bollekens.

De vruchten van Bantam my toegezonden, quamem teenemaal over een met die van de voorschreve groote Rottang, die hier na lib. 7. te zien is, bebalven dat zy een bairtje kleinder waren.

Naam. Den generalen naam van deze roode en gestolde zappen is in 't Latyn *Sanguis Draconis*, in 't Duits Draaken-bloet. In 't Maleys Djerennang en Djernang, doch het regte schrift is *Gerennang*, op Macassar Djerenne en Djerne.

Het eerste geslagt met zyn twee onderzoorten biet *Sanguis Draconis in Placentis*, dat is, Draaken-bloet in koeken, by de Maleyers behoudende de voorschreven namen. By de Sineezen biet het in 't byzonder *Hoy-Gjek* of *Hoy-Gjet*, dat is, bloets drop.

Het tweede geslagt biet *Sanguis Draconis in Guttis*, hoewel 'er in onze Apotheken ook iets met die naam verkogt werd, het welk uit het Westen komt. Ik noem het Draaken-bloet, in groote en kleine bolletjes, want op Macassar heeft men bolletjes daar van in de groote van een Limoen Nipis; by de Maleyers als boven. By de Sineezen biet dit in 't byzonder *Tsjug-Jek*, dat is, Draaken-bloet, kostelyk, als Edel gesteente.

Gebruik. Draaken-bloet in koeken, werd by deze Inlanders zelden inwendig gebruikt, gelyk wy in Europa met het zelve doen tegens bloetspouwen, en de roode-loop. De groote zoorte gebruiken de Inlanders onder de Dupa, of ander reukwerk gemengt, gelyk den Benjoin. De fyne zoorte zo in koeken, als bolletjes, gebruiken de

lignum illo fricandum, donec incalescat, ac rubrum contrahat colorem, ac si vernice obductum esset, unde intense rubet, & fere nigricat.

Sinenfes quoque norunt hujus granulis chartas fricare, donec Kermesinum, seu elegantem rubrum adquirat colorem, quæ ipsis in quotidiano est usu.

In oleo vel aqua si conteratur, elegans exhibet pigmentum rubrum, unde & multum adhibetur ad odorata olea, ut ipsis elegantem rubrumque conciliet colorem. Macassarenses hoc succo sicca & glabra Licuala folia obliniunt, quæ in inverfa & calefacta siccant olla, ut pigmentum hoc foliis melius adhæreat, quæ dein ad volvellos Tabacarios adhibent, quum externe colorem gerant eleganter & intense purpureum, eodem quoque modo Papyrus seu chartas tingunt. Non multum tamen in usu est ad pigmentum lignarium, quum nimis caro constet pretio, & in Japana inter pretiosas numeretur mercaturas. Cultro in pulverem contritus hic Sanguis Draconis recentibus inspergitur vulneribus uti præcedens, ad sanguinem sistendum, vulnusque curandum.

Hinc sine dubio intelligenda est illa fabula, quæ in novis Indiæ Orientalis & Occidentalis Adnotationibus Simonis de Vries occurrit, qui in prima istius libri parte scribit, in India Orientali ex Rottangæ fructibus, (non distinguens ex quam specie) pretiosum exprimi oleum, quod cuncta curat vulnera, ac præsertim illa, quæ Baculi arundinacei ictu infliguntur, dicens, in India quotidianam esse exercitationem omnibus in familiis, in quibus servi aluntur.

Tertia Sanguinis Draconis species in magnis formata frustis occurrit, instar saccharatorum conorum, sed minora sunt hæc frusta, constantia ex mixta substantia, quæ ex vulgari Sanguine Draconis & Rincerotis sanguine componitur, cui multa sicca folia & paleæ admixtæ sunt, raroque invenitur, magisque læti coloris est hæc substantia quam vulgaris Sanguis Draconis, ut & magis friabilis, ac cognoscitur, si carbonibus inposita primo gratum fundat odorem, ac dein foetorem det adusti sanguinis, a Sinensibus Hoygjeck quoque vocatur. Puto in Java hanc speciem componi, ac quodvis tale frustum binas pendet libras & ultra, ibique reali nummo constat, in China autem decem talibus nummis; in pulverem contunditur ac miscetur cum aqua vel Oleo, quod inde rubet. Idem quoque pulvis recentibus insperfus vulneribus, illa curat. Medici Sinenses illum quoque interne adhibent aliis mixtum simplicibus, contra asthma & inveteratam tussim, ex qua Phthisis oritur, ipsis Lui-Seang dictam. In desperata ac consummata Dysenteria hujus ultimæ sanguinis draconis speciei, Madjacaan seu Quercus gallarum, & vetustæ Pinangæ partes recipe æquales, bina ultima supra ignem sint tosta, donec in pulverem redigi possunt, uti primum ingrediens, hujus pulveris compositi quotidie cochlearis quantitatem ingerere cum Oryzæ aqua mixti.

Alii quoque Sinenses Sanguinem Draconis in tres dividunt species, quarum prima & optima est Tsjuckiet dicta, quæ supra memorata secunda est species, in capitulis seu globulis collecta, quam dicunt esse gummi ex Rottangæ specie exsudans, plurimumque crescit in Banjar Massingh.

Secunda species est Sanguis Draconis Vulgaris, in placentis instar minoris patinæ formata, peculiari nomine vocata Hoygjeck seu Hoygjet.

Tertia & vilissima est Tsjaukiet, quæ sordida seu impura est, nigricans, ligno ac paleis commixta, utriusque has ultimas species dicunt ex magna provenire arbore, in Sumatra crescente, quæ in Palimbang plurimum venales adferuntur. Tertiam autem istam speciem inter illas non numerant, quum sit factitia, quam vocant Hoygjec.

Sunt quidam, qui præter memoratas jam species ad Sanguinem Draconis quoque referunt multos alios condensatos succos, uti supra in capite Lingoi id inuimus. Sic Herbertus de Jager in certis ad me datis litteris scribit, ex arbore ligni Caliatourensis, ex quo rubrum suum vult colligi Sandalum, uti supra lib. 2. id videri potest, Sanguinem Draconis itidem colligi, quum vero hi alique rubri succi ab usuali Sanguine Draconis, qui hic in India usurpatur, nimium differant, inutile duco illos ulterius describere, præsertim quum

Sineezen, om't glad geschaafde houtwerk daar mede te vryven, tot dat het warm werd, om 't zelve een roode couleur te geven, als of 't verlakt was, boog-root, en swartachtig.

Zo weten ook de Sineezen met de bolletjes het Pampier te vryven, dat het Carmosyn of schoon hoog rood werd, 't welk by haar in dagelyks gebruik is.

In Oly of water geveeven, geeft een schoone roode verwe van zig, daarom het ook veel gebruikt werd by de welriekende Olyen, om dezelve een aangename roodigheid te geven. De Macassaren gebruiken het, om gedroogde en gladde bladeren van Licuala daar mede te bestryken, die zy ze dan op een omgekeerden en beet gemaakten pot bouden, tot dat de verwe ter degen aan de bladeren kleve, die zy daar na tot bare Boncos, dat is Tabacksrolletjes gebruiken, om dat zy schoon hoog-purper van buiten zyn. Op dezelfde manier können zy ook het Papier verwen. Het werd echter niet veel gebruikt tot hout verwen, om dat het te duur, en in Japan een groote Koopmanschap is. Met een mes tot poeder geveeven, strooid men het in de versche wonden, gelyk het voorgaande, om het bloet te stelpen en te genezen.

Hier van moet men buiten twyffel verstaan dat klugtig praatje, het welk men in de nieuwe rommel, zo genaamt, Oost en West-Indische aantekeningen van Simon de Vries vind, dewelke in zyn eerste deel ter nederstelt, dat men in Oost-Indiën uit de Rottangs vruchten (zonder te zeggen van wat soorte) een kostelyke Oly persse, waar mede men alderhande wonden geneest, inzonderheid die geene, die door 't slaan met een Rottang gemaakt werden, het welk by zegt in Indiën een dagelyke oefening te zyn in alle buisboudingen, daar men slaven heeft.

De derde soorte van 't Draaken-bloet, komt in groote stukken geformeert, als zuiker-brooden, doch kleiner, en 't is een gemengde substantie van den zap des gemeenen Draaken-bloeds, met 't bloet van Rhinossers gemengt, waar onder veele drooge bladeren en stoppelen loopen, en is weinig te vinden, ligter-rood van colour, dan het gemeene Draaken-bloet, ook bryzeliger, en zyn proef is, dat het op koolen gelegd, eerst wat welrieke, daar na stinkt als gebrant bloet, het biet mede by de Sineezen Hoygjeck. Ik meende dat het op Java gemaakt werd, wegende een geheel stuk twee pond of meer, en geld aldaar een reaal, maar in Sina wel tien, men stoot het tot poeder, en mengt het in water of Oly, het welk mede root verft. Het zelfste op versche wonden gestrooit, geneest dezelve. De Sineeze Medicyns hebben 't ook in gebruik, om in 't lyf te geven, onder andere Simplicia, tegens het hygen, en ouden boest, daar de teering afkomt, by hun Lui Séang genaamt. In een oude en desperate Roode-loop neemt van dit laatste Draaken-bloet, Madjacaan of Galnooten, en oude Pinang, van elke even veel. De twee laatste rooft over 't vuur, tot dat menze in poeder brengen kan, gelyk ook 't eerste, neemt daar van dagelyks een lepel vol in met Candsi of ryst water.

Andere Sineezen verdeelen de Sanguis Draconis ook in drie soorten, het eerste en beste is Tsjuckiet, zynde de bovengenoemde tweede soorte in bolletjes bestaande, 't welk zy mede zeggen een Gom te zyn, uit een slag van Rottang sweetende, en valt meest op Banjar Massing.

De tweede soorte is de gemeene Sanguis Draconis in koecken, als een Piering of schootelke geformeert, eigentlyk genaamt Hoygjeck of Hoygjet.

De derde en slegtste is Tsjaukiet, vuil, swart, met hout en stoppelen, deze beide laatste soorten zeggenze uit een groote boom te komen, op Sumatra wasschende, en werden tot Palimbang meest te koop gebragt. Doch de voornoemde derde soorte rekenze daar niet onder, dewyl het een gemaakt ding is, en noemenze mede Hoygjec.

Daar zyn 'er, die bebalven de bovenstaande soorten mede onder Draaken-bloet reekenen, veele andere gestolde zappen, gelyk wy hier boven in 't Kapittel van Lingoo gezegt hebben. Zo schryft Monfr. Herbertus de Jager ook in zeker brief aan my, dat uit den boom van het Caliatoer-hout, waar van by zyn root-Sandel baalt, gelyk boven lib. 2. te zien is, mede een Draaken-bloet getrokken werde, doch dewyl deze en andere roode zappen van het in gebruik zynde Draaken-bloet, dat wy hier in Indiën hebben, te veel verschillen, zo acht ik het niet raadzaam dezelve

bree-

quum alienus sum ab illo more, quo diversas penitus res colore & sapore quodammodo convenientes sub idem redigant genus, eandemque inponant denominationem, quæ proxima est via, qua omnia confunduntur, quæque contraria est Philosophorum normæ & proverbio, qui bene nempe distinguit, bene docet.

Hæc sunt quæ, lectoribus si grata, commentari volebam de *Sanguine Draconis*, cujus anam mihi præbuerunt illa, quæ supra commemoravi, quasdam nempe hic in Amboina reperiri plantas seu arbores, quæ cum *Arbore Draconis* quandam habent convenientiam, quales nempe infra lib. 6. cap. 40. nomine *Tormalis*. & lib. 7. cap. 50. *Palmyunci* titulo occurrunt & describuntur.

OBSERVATIO.

Variis ex plantis & arboribus *Sanguinem Draconis* colligi, ex *Rumphii* adnotatis constat, qui autem ex arundinis specie præparatur, est illa, quæ *Arundo farcta Indica* officin. a *Samuele Dale Pharmac.* in 4to. pag. 29. vocatur, & est *Arundo farcta Indica Orientalis Sanguinem Draconis fundens Moris*. *Oxon. tom. 3. p. 220.* & *Ray. hist. tom. 3. p. 615.* de qua inveni adnotata, quod modus rubram hanc materiam colligendi sit, si fructus in aqua calida macerentur, donec materia illa rubra in fundo vasis subsideat, unde aqua vel evaporata vel effusa concretus ex fundo vasis colligitur seu condensatus succus, ex quo vernix componitur, qua cistæ & pixides obduci a Sinenfibus solent.

Dein Palma foliis & caudice undique spinis longis acutissimis nigris armata *D. Scherard Dsjerenang* dicta, i. e. *Sanguis Draconis*, ex fructibus Palmæ coniferæ spinosæ elicitus *Kemph. Amenitat. exot. p. 552.* estque Palma *Sanguinem Draconis fundens altera S. Dale Pharmacol. 4to. p. 297.* ubi ex tribus inprimis Palmæ hujus specieb. succum colligi scribit, quæ a *Pomet. in histor. simplicium* etiam recensentur.

Est & alia *Sanguinem Draconis fundens Palma* a *J. Commel. in Hort. Amst. part. 1. p. 261.* proposita & descripta, quæ *Arbor Draconis* a *Sam. Dale p. 297.* vocatur, & cum citatis auctoribus ac usu medico ulterius ibi proponitur, ubi reliqua videnda.

Arundo ipsa, ex qua juxta *Rumphium* hic *Sanguis Draconis* colligitur, in *Valent. Amboina descript. pag. 218* occurrit, & in Tabula sub No. XLIX exhibetur. De *Sanguine Draconis* ejusque speciebus, ut & de facitio vide *Valent. Histor. Simpl. reform. a pag. 265 ad pag. 269 & Epist. 2. pag. 385.* & ibidem pag. 609 & seq. *Joh. Ochsii* dissertationem de *Sanguine Draconis*. & *Ray Append. tom. 3. pag. 65.*

LACTARIA SALUBRIS: seu UPAS LACKI LACKI in *Rumphii* Appendice sequenti describitur modo, quam in antecedentis locum substitui vult *Rumphius*, unde eam hic subjungimus.

Cum supra descripta *Arbore Lactaria* hæc arbor tantam habet similitudinem, ut plurimi harum regionum incolæ hanc cum illa pro una eademque habeant, ac eo magis, quum raro hæc occurrat. Vulgarem volui inflectere viam, vocavique illam *Lactariam salubrem*, quæ primum mihi innotuit per Corre Corre iter anno 1693. Formam habet *Arboris Lactariae* seu *Mangæ Bravae*, quum truncum gerat brevem & crassum, glabro obductum cortice, ex viridi & cinereo variegato.

Folia bina sibi invicem opposita, in ramorum vero extremo quatuor simul locantur, suntque similia illis *Bintangor*, sed paulo latiora, crassiora, & rugosiora, septem, octo, & decem pollices longa, binos transversales digitos lata, superius subrotunda, & parum bifida, subtus gerunt plurimas subtiles costas, sed non ita adunatas ac in *Bintangor* foliis, quarum inferiores parallelæ sunt, superiores vero sinuosæ decurrunt, omnesque terminantur in oras sinuosas. Folium ipsum parum inflexum est instar scutellæ vel cymbæ, superius gibbosum & glabrum.

Flores

breder te beschryven, te meer terwyl ik een afkeer heb van die manier, dat men verscheide dingen, die in couleur en smaak malkander zo wat gelyken, onder een geslagt en benaming zal brengen, en strydig tegens den regel der Philosophen, namentlyk die wel onderscheidt, die wel leert.

Dit is het gene, dat den Lezer zal gelieven voor lief te nemen, het welk ik van *Sanguis Draconis* berigten kan, zynde my aanleiding gegeven iets daar van te melden, om dat ik, als boven gezegt, eenige planten hier in Amboina gevonden hebbe, die met de Draaken-boom eenige overeenkomst hebben, en hier na lib. 6. cap. 40. beschreeven werden onder den Titul van *Tormalis* en lib. 7. cap. 50. van *Palmyuncus*.

AANMERKING.

Dat uit verscheide gewassen en boomen het Draaken-bloet vergadert werd, blykt uit de aantekeningen van *Rumphius*, dog dewelke uit een soort van riet vergadert werd, is dat soort, het welk de *Arundo Farcta Indica* genaamt werd van *Sam. Dale* in zyn *Pharmac.* in 4to. pag. 29. en is de *Arundo Farcta Indica Orientalis Sanguinem Draconis fundens Moris* in zyn *Histor. Oxon. tom. 3. p. 220* en van *Ray* in zyn *Histor. tom. 3. p. 615*; waar van ik aangetekent vind, dat de manier om dit roode zap te vergaderen is, datze de vrugte in warm water laten weken, tot dat de roode stof, daar van op de bodem van het vat valt, waar van dan het water afgegooten ofte uitgewasemt zynde, het zelve vergadert werd op de bodem van het vat, en van deszelfs gestolde zap een vernis gemaakt werd, waar mede de doozen en kasten gevernist werden van de Sineezen.

Ten tweede de *Palm*-boom met bladen, en zyn stam over al steekende van *Scherard*, die *Dsjerenang* genaamt werd, dat is, *Draken-bloet*, komt ook uit de vruchten van een doornachtige *Palm*-boom by *Kemph.* in zyn *Amenit. exot. p. 552* beschreeven, en is de tweede *Palm*-boom, die *Drake*-bloet geeft, van *Dale* in zyn *Pharmac. p. 297.* alwaar hy zegt dat uit drie soorten van de *Palm*-boom zo een vrugt vergadert werd, dewelke van *Pomet* in zyn *Histor.* de *Droques* ook vermeldt werden.

Daar is nog een andere *Palm*-boom *Drakenbloet* gevende van *Joh. Commel.* in het eerste deel van de *Amst. Thun p. 261.* beschreeven, die *Draken*-boom van *Sam. Dale* genaamt werd, op pag. 297, en met de aangehaalde Schryvers, en deszelfs gebruik verders voorgesteld werd, alwaar het overige nagezien kan werden.

Het riet, waar uit volgens *Rumphius* het Draakebloet vergadert werd, komt mede by *Valent.* onder de naam van *Drakenbloeds Rottang* op pag. 218. en werd in de plaat No. XLIX. verbeeldt. Over het *Draken*-bloet en deszelfs zoorte, als mede het nagemaakte, zie verders *Valent.* in zyn *Histor. Simpl. reform. van pag. 265. tot pag. 269.* en de tweede brief pag. 385. en aldaar de dissertatie over het *Daake*-bloet van *Joh. Ochsii* op pag. 609, en de volgende. Zie mede de *Appendix* van *Ray* in het derde deel op pag. 65.

In de Appendix van *Rumphius* werd de *Lactaria Salubris* ofte de *Upas Lacki Lacki* op de volgende wyze beschreeven, welke *Rumphius* in plaats van het voorgaande hier gestelt wil hebben, en wy daarom hier byvoegen.

Met de bovenstaande *Arbor Lactaria* heeft deze boom zulke gelykenisse, dat hem veele Inlanders voor een en deselfste aanzien, te meer also by weinig te vinden is. Ik heb de gemeene fleur willen volgen, en hem genoemd *Lactaria Salubris*, zynde eerst tot myne kennis gekomen door de *Corre Corre* togt in 't jaar 1693. hy is van gedaante als *Arbor Lactaria*, of *Mangæ Brava*, te weten kort en dik van stam, met effene scherpe, mede wat wit en groen geplekt.

De bladeren staan twee en twee tegens malkander, dog aan 't uiterste der ryskens vier by malkander, en gelyken die van *Bintangor*, doch wat breder, dikker, en styver, 7. 8. en 10. duimen lank, 5. dwers vingers breed, voor rond, of een weinig gekloven, van onderen hebbenze veel subtile ribben, zo digt niet als aan 't *Bintangor* blad, waar van de achterste evenwydig, doch de voorste wat bochtig lopen, en eindigen allegaer in een zoom langs de kanten: Het blad is wat neerwaarts gebogen als een schoteltje of schuitje, boven buikig en glad.

Het

Flores proveniunt in racemo ramoso, uti in *Manga Brava*, hujus autem flores magis ad *Jasminum* accedunt, in longo enim pedunculo quinque locantur alba & extensa petala retroflexa, in medio concava, flaccida, ingrati odoris, hæc vero insident caliculo tripetalo. In quovis autem racemo quatuor vel quinque tantum fructus ad maturitatem perveniunt, formam habentes *Condondong*, vel instar illorum *Mangæ Bravæ*, geminique plerumque arcte sibi adcumbunt, brevibus ac vix dignoscendis insidentes pedunculis, qui non in centro, sed oblique fructus perforant, qui superius duro & obtuso apice constant. Externe viridis sunt coloris, ac maturi flavescent instar *Mangæ*, qui rugosi tandem sunt ex ruffo nigricantes. Sub exteriore pellicula crassa & rugosa locatur gluma, quæ per longitudinem in crassa duci potest filamenta, instar fructus *Mangæ Bravæ*. Quisque vero fructus per medium sulcatus est, sed nec vi separari potest, sed cultro *Parrangh* dicto findendus est. Intus bina officula plana sibi adcumbunt bilinguia fere, quæ inferius excavata sunt, ubi pedunculo fuere nexa, hæc officula ex dura, fusca, & tenui quasi pelle constant, in qua planus reconditur nucleus, corneus quasi & lentus instar corii, qui saporem habet Nucum avelanarum, in binis cellulis, quæ ab utraque parte lingue isti adcumbunt, nil invenitur nisi ista crassa fila: Ex omni trunci & ramorum parte, ubi inciduntur, vel folium abrupitur, immo ex ipso ejus nervo medio exstillat lac aliquod albicans tenax, viscosumque, quod mox exsiccatur.

Dicitur, aliis in locis truncos fuisse observatos, quos bini vix viri amplecti poterant, inque fructibus quibusdam sæpe unus tantum invenitur nucleus, ac unica tantum descripta lingua.

Radix est medicamentum, quod ex hac desideratur arbore, quæ externe obscure flavescit, multisque fibrillis constat, intus vero pallide flavescentis est coloris, & lignosa, ita ut haud male referat illam *Anticholericæ* seu *Upas Bidji*. Hæc si recens fuerit, adeo dura est, ut secures majoresque cultri seu *Parrangh* hebescant, si cædatur, in ramenta tamen facile diffilit instar vitri. Ejus sapor omnino convenit cum *Anticholerica*, quæ amaritiam habet fabaceam, sed non ita amara est ac *Rex Amaroris*.

Nomen. Latine *Lactaria Salubris*, quum videam omnes incolas hanc habere pro specie *Arboris Lactariæ* seu *Mangæ Bravæ*, eam vero salubrem cognominavi, ut eam defenderem & liberarem a noxiis qualitatibus, quas *Lactaria* vera possidet. Cæterum Malaice vocatur *Upas Lacki Lacki*, quum tamquam mas habetur illius, quæ *Rex Amaroris* vocatur, distinguitur vero ab alia *Upas Lacki Lacki* specie, quæ postea describetur nomine *Lani*. In Leytimora vocatur *Wabbo Meyt*, eo quod nullibi nisi in litore crescat, quum *Wabbo*, seu *Manga Brava* in media quoque crescat regione, Alangenses vero ipsam vocant *Lou Lite*, h. e. folium æmulans *Lite* seu *Poete*. Hocamohelenses illam nominant *Nantabule*.

Locus. Primum hæc arbor, uti dictum fuit, inventa est anno 1693. in Ceramæ plaga Zephyrea circa pagum *Tamilau*, ac dein ulteriore indagine reperta quoque fuit in Leytimoræ litore Zephyreo *Alang*, & *Toeleboe Boero* & *Manipa*, sed ubique rara ac hinc inde unica tantum arbor in solo litoreo penitus arenoso, & aliquando etiam prope scopulos. Tam diu ignota fuit, quia vix a *Manga Brava* quoad folia & fructus dignosci potuit.

Ufus. Contra eosdem inprimis adhibetur affectus, ad quos *Anticholerica* usurpatur, contra abdominis nempe tormina & dolores, ut & contra noxios pisces & cancras, si comesti fuerint, unde & ejus radices in itineribus marinis secum convehunt.

Hocamohelenses, qui expertissimam hujus arboris virtutum notitiam habere censentur, illam adhibent primo contra convulsiones & Epilepsiam, qui interiora fructus foliola in usum vocant cum pauca radices quantitate contrita, ac guttatim illam ori infundunt, crassamque ejus partem nuchæ illiniunt. Secundo contra *Roston*, seu nafi cancrum, recipe hunc in finem fructus nucleum, cum aqua contere, ejusque tenuissimam partem naso infunde, crassiore vero externe ipsi illine. Tertio contra *Upas* seu *Pleuritidem*, contere nucleum vel radi-

Het bloeizel komt voort aan een getakte tros, mede gelyk aan *Manga Brava*, doch deze bloemen gelyken meer na de *Jasmynen*, want op een langbalzig steeltje staan 5. witte uitgebreide blaadjes achterwaarts gebogen, in de midden bol, slap, en onlieffelyk van reuk, op een voetje van 3. spitzzen gemaakt: Aan ieder tros komen maar 4. & 5. vruchten, tot perfectie van gedaante als *Condondong*, of als die van *Manga Brava*, en zitten gemeenlyk twee digt tegen malkander aan korte en pas kennelyke steeltjes, dewelke niet regt achter, maar wat ter zyden ingelaten werden, van vooren met een harde stompe spits. Zy zyn van buiten groen, en in de rypheid geel, als *Manga*, de rype werden vol rimpelen, uit den rossen en swarten gemengt. Onder het buitenste velleken leid een grofdradige en grove bolster, die zig langs beenen in grove draden laat splyten, even eens gelyk de vrucht van *Manga Brava*. Ieder vrucht heeft in de midden een kloze, dog laat zig niet met geen geweld van malkander trekken, maar moet met een *Parrangh* van malkaer gekapt werden. Van binnen vind men twee platte korrels tegens malkander liggen, als twee tongen, achter met een uitgesnede boek, alwaarze tegens een knoestje van den steel aangezetten hebben, deze tongen zyn van een harde, bruine, doch dunne buit gemaakt, daar in vind men een platte beest, boornverwig, taai als leder, van smaak als *Hazel-nooten*, in de twee bolligbeden, die ter wederzyde tegens de tonge aanleggen, vind men niets dan de voornoemde grove draden: Over al daar men in den stam of takken kapt, of een blad afbreekt, ja zelfs uit de gequetste middel-zenuwe loopt een witte melk uit, zeer kleverig en stram, en droogt dadelyk op.

Men zegt dat op andere plaatzen den stam gezien is van twee vadem omvattens, en in zommige vruchten vind men ook maar een beest, en een tong.

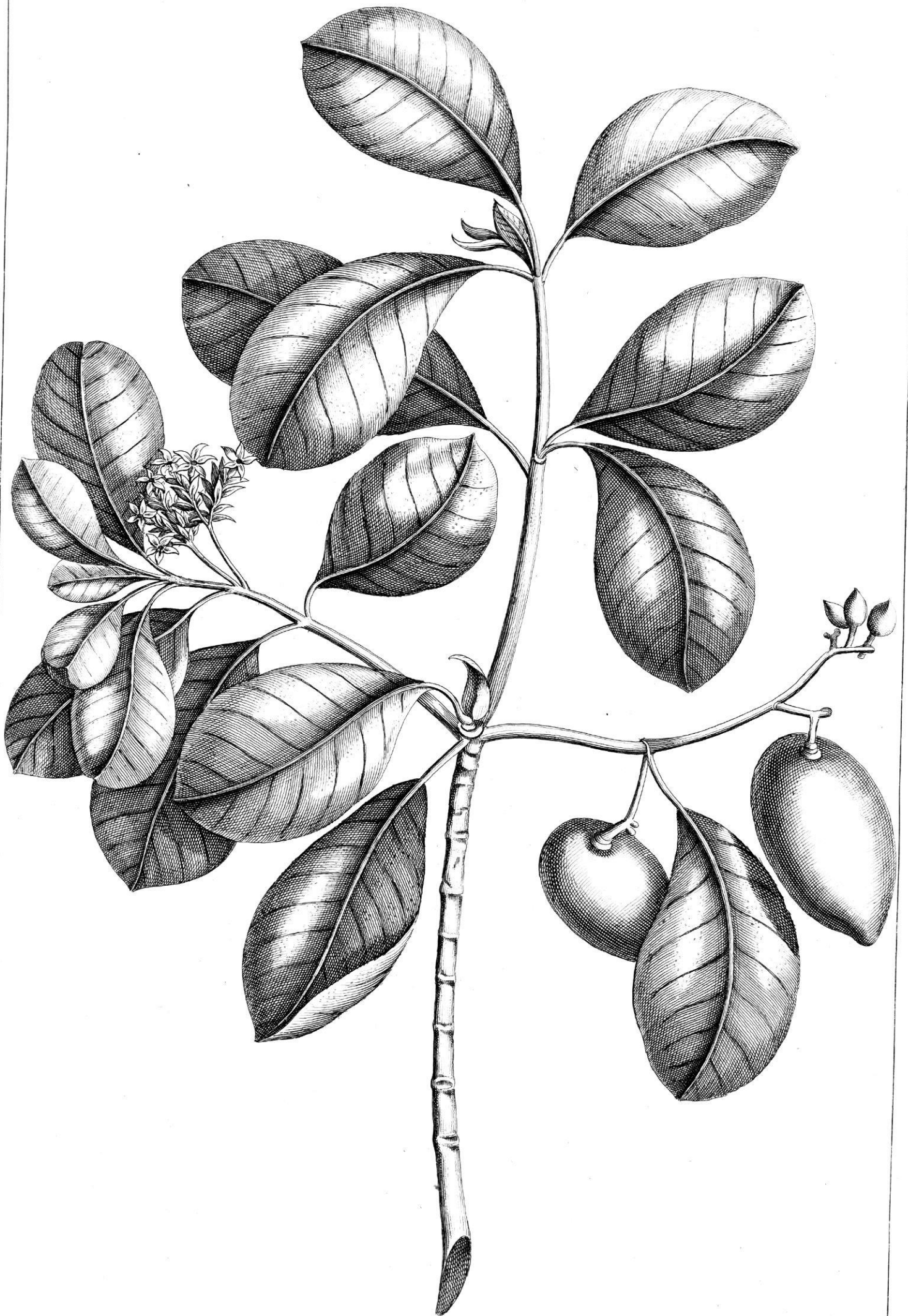
De wortel is het *Medicynale*, dat men van dezen boom neemt, van buiten donker-geel, en met veele vezeltjes behangen, binnen met een bleek-geel hout, zo datze niet qualyk gelyken die van *Anticholerica* of *Upas Bidji*. De versche is zo hard in 't kappen, datze bylen en *Parrangh* stomp maken, echter breekt zy zo kort af als glas. Den smaak komt ten eenemant overeen met *Anticholerica*, te weten, met een boonachtige bitterheid, doch verre zo bitter niet, als den *Rex Amaroris*.

Naam. In 't Latyn *Lactaria Salubris*, dewyl ik doch zie dat meest alle de Inlanders hem houden voor een *Arbor Lactaria* of *Manga Brava*, heb ik hem doch gezont of medicynaal bygenaamt, om hem te bevruden van de quade eigenschappen, dewelke den melk-boom heeft. Anders noemt men hem in 't Maleys *Upas Lacki Lacki*, dewyl hy voor het Manneken van *Rex Amaroris* gebouwen werd; doch onderscheid hem van een ander *Upas Lacki Lacki*, hier na te beschryven onder den naam van *Lani*. Op Leytimor noemenze hem *Wabbo Meyt*, dewyl hy nergens dan op strand valt, daar de *Wabbo* of *Manga Brava* ook wel landwaarts in groeit. Doch die van Alang noemen hem *Lou Lite*, dat is, een blad dat naar *Lite* of *Poete* gelykt. Die van Hocamohel noemen hem *Nantabule*.

Plaats. Hy is, als gezegt, eerstmaal gevonden in 't jaar 1623. op Cerams Zuid-zyde, omtrent de *Negory Tamilau*, en by nader onderzoek is by mede gevonden op Leytimors Zuider-strand, Alang, en *Toelehoe Boero*, en *Manipa*, doch overal weinig, en hier en daar een eenigen boom op een pure Zant-strant, en zomtyds ook by klippen. Hy is zo lang onbekent gebleven, dewyl men hem van de *Manga Brava* in bladeren en vruchten qualyk onderscheiden kan.

Gebruik. Hy werd meest gebruikt tegens dezelfste gebreeken als *Anticholerica*, te weeten, buik-pyn, krimpelen, en zo zig iemant qualyk gevoelt van schadelijke vischen en Crabben, daarom zy deze wortelen op Zeereizen by zig voeren.

Die van Hocamohel dewelke men meent de beste kennisse van dezen boom te hebben, gebruiken hem 1. tegens de stuipen en vallende ziekte, neemende de binnenste blaadjes van de vrucht, met een weinig gevrezene wortel, gieten zulks met droppen in den mond, en smeeren het dikke achter in den nek. 2. Tegens het *Roston* of *Cancer der neus*: Neemt de kern van de vrucht, vryftze met water, het dunste doet in de neus, het dikste smeert boven op. 3. Tegens het *Upas*: vryft de kern of de wortel, smeert het op de borst, geeft het ook te drinken met

radicem, illine hanc pectori, simulque interne propinandam exhibe cum pauxillo *Allea Pady*. Quarto contra *Loeffoe* seu lumbaginem, contra colicam, & pectoris lancinationem radicem fume & nucleum cum *Allea Pady*, uti supra, dolentesque inunge artus seu partes. Quinto contra febres ardentes contere sine *Allea*, atque per binos propina dies, ac dein externe corpus hac illine.

Tabula Octogesima Quarta

Ramum exhibet *Lactaria Salubris*, quæ *Upas Lacki Lacki* incolis vocatur.

CAPUT QUADRAGESIMUM TERTIUM.

Arbor Regis. Caju Radja.

Licet non sit arbor lactescens, locare hic tamen eam volui, quum loco cordis seu medullæ animalculum gerat vivum, quod hominis cutim tangens, acutiorem ipsi adfert dolorem, quam omnium præcedentium arborum succi.

Non admodum crassum gerit truncum, sed satis altum, rectum, & æqualem, in paucos crassiores terminantem ramos. Folia accedunt ad illa *Daun Baræ*, suntque cordiformia, sed multo majora, nec sulcata, ex rotundo acuminata, integra, ultra pedem longa, & paulo minus lata, pallida, nec elegantem viridem colorem præbentia, ad tactum lanuginosa parum. Quodvis vero folium longo firmoque infidet petiolo, qui ab inferiore ipsi supponitur parte, unde & petatum est folium, ab illius autem implantatione decem undique per folium decurrunt nervi, & prope folii ortum in petiolo isto binæ virides excrescunt verrucæ.

Flores in racemis proveniunt magnis, extensis, irregularibus, albi, muscosi, arcte sibi juncti, similes floribus *Folii ardentis*, ac plurimi decidunt, nullum relinquentes fructum, uti & raro hujus arboris flores observantur.

Fructus ex longo ac plerumque nudo dependent petiolo, qui in summo in alios breves & minimos dividitur incurvos pedunculos, quibus baccæ insident *Cerasis nigris* similes, sed minores, & umbilicati, molles, albicantes, & parum rugosi, continentes bina ternave officula, cannabis femini similia, intus plerumque excavata.

Truncus, omnesque crassi rami nullo constant corde, sed excavati sunt, ejusque loco referti sunt plurimis magnis & nigricantibus formicis, quæ in una alterave parte truncum perforant, & fenestras quasi formant, perambulantes illum usque ad ramorum extremum tanquam murum concavum, ita ut hæc arbor solo ex cortice suum hauriat nutrimentum, tenuiores vero rami medullam gerunt, qualem *Sambucus* habet.

Si quidam amputetur ramus, formicæ hæc magna vi ac celeritate excurrunt, mox circumstantes invadentes homines ac mordentes tanto inpetu, ut periculosum valde sit huic accedere arbori, immo totum circa hanc solum mordentibus hisce animalibus repletur, quæ adpropinquantium etiam pedes infestant. Observavi autem Indos non ita horum morfus perferre per duram ipsorum cutim, ac nos, unde & intrepide ad illam accedunt arborem.

Arboris cortex externe cinereus est, glaber, succosus, si incidatur, in ruffum tendens colorem, si fit siccus. Lignum longitudinalibus constat fibris, adeoque leve est, ac quælibet etiam *Gabba Gabba*, est autem flexile, nec facile frangitur, quamdiu siccum sit.

In silvis mox detegi potest, ubinam hæc locata sit arbor, quum ejus locus semper magis sit apertus aeri, nullas enim circa sese ad quarundam ulnarum distantiam admittit arbores, vel sub ipsa quasdam plantas, unde & nomen suum sortita est, quum monarchali quasi auctoritate solum sibi vindicet locum, cæterum nullam præ se fert hæc arbor elegantiam vel regiam majestatem. Unde & summi numinis sapientia, quæ in omnibus naturæ opificiis excellit, iterum laudanda

Tom. II.

venit,

een weinig *Allea Pady*. 4. Tegens *Loessoe* of pyn in de lenden, tegens het colyk, en zyde-steeken, gebruikt wortel en kern met *Allea Pady*, gelyk boven, en smeert het op de pynelyke leeden. 5. Tegens heete koortzen, vryft het zonder *Allea*, geeft het eerst twee dagen te drinken, en smeert het daar na van buiten op het lyf.

De vier-en-tachtigste Plaat

Vertoont een Tak, van de *Lactaria Salubris*, die de *Upas Lacki Lacki* van de Inlanders genaamt werd.

XLIII. H O O F T S T U K.

Konings-Boom.

Dit is wel geen melk-boom, echter heb ik hem hier stellen willen, om dat by in plaats van het bert een levend gedierte heeft, 't welk op de huid komende, iemand snooder pynigt, als alle de voorgaande melk-boomen.

Hy is niet zeer dik van stam, echter redelyk hoog, regt, en effen, in weinige dikke takken verdeelt: De bladeren gelyken wat na die van *Daun Baroe*, of na een bert, doch veel grooter, zonder kloove, uit den ronden toegespitst, aan de kanten ongezaagt, een voet lank, of meer, en wat minder breed, bleek, of lelyk groen, en in 't aantasten wat wollig: Ieder blad staat op een lange styve steel, die van onderen daar aan gezet is, en van waar zig tien zenuwen rondom door het blad verspreiden, en by den oorspronk van het blad aan den steel ziet men twee groene vratten.

Het bloeizel komt voort aan uitgebreide en ongeschikte troffen, wit, mosachtig, en digt by malkander gedrongen, gelykende het bloeizel van *Folium ardens*, en valt meest zonder vruchten af, gelyk men den boom ook zelden bloeyen ziet.

De vruchten hangen aan een langen, meest blooten steel, die zig aan 't opperste in andere weinige en kromme steeltjes verdeelt, daar aan staan bezien de kriecken gelyk, dog kleinder, met een navel boven op week, witachtig, en wat gerimpelt, begrypende van binnen drie a vier korls, het *Kennip*-zaad gelyk, van binnen meest hol.

Den stam, en al de dikke takken hebben geen bert, maar zyn hol, en in plaats van dat krielenze van groote en swarte mieren, die hier of daar den stam doorbooren, en venstertjes maken, doorwandelande dezelve tot de uiterste takken toe, als een holle muur, zo dat dezen boom alleen door de schorffe leeft, maar de dunne takken hebben een bert, als vlier.

Als men nu eenige takken afsnapt, loopen deze mieren met groot geweld en raddigheid daar uit, straks de bystaande perzoonen aanvallende, en bytende, met zodanigen magt, daarom 't zeer zorgelyk by dezen boom te gaan is, zynde ook den grond met deze grimmige diertjes bezet, die de aannaderende straks aan de voeten komen: Hoewel ik gemerkt hebbe, dat de Indianen met hare harde vellen deze beetten zo zeer niet gevoelen, als wy, en daarom onbescbroomder daar bygaan.

De schorffe is van buiten ligt-graauw, effen, zappig, als men daar insnyd, ros bestervende. Het hout is lankdradig, en zo ligt, als eenige *Gabba Gabba* zyn mag, doch buigzaam, en niet ligt brekende, zo lang het van vogtigheid bevryd is.

Men kan in de Bosschen datelyk merken, waar dezen boom staat, zynde de plaats daar omtrent altyd ligter, want by lyd op eenige vademmen na, nog nevens, nog onder hem, eenig ander groot geboomte, ja qualyk eenige kleine ruigten, die hem nog al niet aan 't lyf durven raken, en hier van heeft by den naam gekreegen, om dat by met een monarchale autoriteit een plaats op zig zelfs alleen wil houden, zynde anders niets moois, nog Koninglyks, aan den geheelen boom: Waar uit al wederom

Kk

d28